

Hvad gjorde eliten galt? (Kroniken i Politiken 20/5 2018)

Tag ikke fejl: Politikerne og deres partier, journalisterne og deres medier, og resten af 'systemet' kommer til at kæmpe for overlevelsen. Den stilhed, du kan høre, er lyden af udfordringerne, der vokser sig større.

Af Clement Behrendt Kjersgaard

MED MACRONS sejr i Frankrig drog eliten et suk af lettelse og skadefryd. Brexit og Trumps sejr havde været et reelt chok: Det gamle magtapparat havde mistet grebet om fremtiden for de to nationer som, også i deres egen selvopfattelse, havde opbygget 'den frie verden'. To nationer, som stadig udgør en uforholdsmæssig stor del af denne planets intellektuelle infrastruktur. Taler jorden måske ikke engelsk, når den taler i søvne? Er det ikke på engelsk, vi regner med at byde rumvæsnerne indenfor? Hvordan kan de lande, der skabte globaliseringen, nu melde sig ud af den? Paradokset var – og er – massivt. Det blev aldrig besvaret, kun skubbet til side, da Macron vandt.

For i Macron's sejr så man, at en liberal elite – i hvert fald når den som Macron talte en høflig udgave af opbruddets sprog – kunne slås med nationalkonservatismen (Le Pen) og vinde. Det, der var begyndt at ligne en ikke bare overraskende men accelererende protestbølge, kunne besejres. Efter Merkels besværlige tilbageerobring af magten i Tyskland kunne eliten sove endnu roligere: Hvis Berlin og Paris fortsætter et stabilt parløb, kan den moderne vestlige verden bygge videre på sine første 70 år. Man kan sikre en kontinuitet i EU, FN og NATO. Man kan dermed fastholde USA i den internationale orden, amerikanerne byggede op omkring deres egen supermagtsstatus. Og eliten kan, i al diskretion, prøve at modernisere sine egne begreber og lære af sine egne fejl. Det er sidstnævnte, der bliver den store udfordring.

Successen for Brexitlejren og Trump udgør allerede – og uanset, hvad der sker herfra – en væsentlig begivenhed i den vestlige kulturhistorie. Selv siger vinderne, at det er folket og nationalstaten, der slår igen, mod en amokløbet og forfængelig globalisering. Men særligt Trump inkarnerer også noget andet: Selvom amerikanerne i hvert fald siden Watergate har ledt efter den præsident, der kunne forandre Washington udefra, har enhver, der nåede til Det Hvide Hus tænkt, talt og handlet indenfor det sæt af spilleregler, som Trump nægter at følge. Det er det, der er tydeligt nu. Trump kan få alle i kongerækken – Carter, Reagan, Busherne, Clinton og Obama – til at ligne hinanden. I den forstand HAR han leveret varen og skabt forandringen, eller i hvert fald: Kontrasten. Eliten tror stadig, at Trumps vælgere i skuffelse vil straffe ham hvis Mexicomuren aldrig kommer og kulminerne forbliver lukkede. Men eliten overser, at Trumps vælgere bedre end nogen ved, hvad han er oppe imod – 70 års institutionalisering af normer, hvis eksistensberettigelse er at forhindre folk som ham i at gøre, hvad vælgerne har sat ham til. Hvis Trumps revolution udebliver, hvor vil hans vælgere så placere ansvaret? Hos præsidenten, der forsøgte – eller systemet, der besejrede ham?

MAN KAN se både Trump og Brexit som triumfer for det vestlige demokrati – selve beviset på, at systemet fungerer fordi det faktisk KAN reagere på folkets vilje. Er det ikke præcis, hvad hverken Rusland eller Kina ville tillade in a thousand years?

Når hverken tilhængerne af Trump eller Brexit forsøger at sælge dén opfattelse, skyldes det, at de netop tvivler på at systemet lader sig forandre – de forbereder sig tværtimod på dolkestødet, eksilet

og guerillakrigen, når Bruxelles-eliten eller 'den dybe stat' sætter sit afgørende slag ind.

Og når den 'gamle' elite heller ikke bruger argumentet, skyldes det formelt at man i disse protestbevægelser ser en trussel mod demokratiet. Bruger Trump måske ikke præsidentembedet til at fremme sine politiske og personlige dagsordener i en systematisk underminering af forfatningen? Det har hans modstandere ment fra det øjeblik, han trådte til. Men hvor hører den "demokratiske" kritik af Trump (for hans håndtering af sandheden og magten) op – og hvor begynder den politiske uenighed? Trump selv har et simpelt svar: Hans kritikere er dårlige tabere, slet og ret.

Præsidentens utallige skandaler skygger for det store billede: Brexit og Trump destabiliserer hele elitens læsning af de sidste 70 års verdenshistorie. Man har set de sidste syv årtier som én stor bevægelse mod stadig større frihed, demokrati og selvrealisering, hvor nationalstater og nationalfølelse måtte, skulle og ville tabe i betydning. Men den verdenshistorie, som Fukuyama i 1989 erklærede for kedsommeligt afsluttet, er genåbnet. Og dem, der levede af deres autoritet, er blevet udstillet i deres magtesløshed.

Hvad gjorde eliten galt?

III. Eliten glemte, hvad den lever af

Politikerne lever grundlæggende af at formulere løsninger på samfundsproblemer – og, indimellem, faktisk at føre dem i ud livet, måske endda med de forventede positive konsekvenser.

Dels mangler de konkrete resultater. Ville en højreorienteret vælger, der i 2000 stemte Bush, i 2008 have følt at præsidenten havde opfyldt sine løfter? Ville en venstreorienteret vælger, der i 2008 stemte Obama ind, i 2016 være tilfreds med fattigdommen, finanssektoren, klimaproblemet, Mellemøsten? Dels er der et mere principielt problem. Vælgerne er ikke naive – hverken de pragmatiske vælgere eller dem, der faktisk ønsker grundlæggende samfundsforandringer. Men de kan, må og skal forvente af politikerne, at de rent faktisk FORMULERER SAMMENHÆNGENDE IDEER, der kan starte som valgløfter, udvikle sig til konkrete mandater og derpå: Blive udgangspunktet for konkret politik.

Men partierne har over 30 år – overalt i den vestlige verden – vænnet sig til en anden form for politik, der nok har en vis grundlæggende værdiladning (højre-venstre) men reelt praktiseres fra dag til dag, når en meget, meget lille gruppe af magthavere reagerer på begivenhederne. Det skaber et element af permanent vildledning. Er det meningsfuldt at tale om "Labour" som ét parti, når det svinger fra Tony Blair over Gordon Brown til Jeremy Corbyn? Er det meningsfuldt at tale om ét "Tory", når partiet nu gennemfører det Brexit, både den tidligere og den nuværende premierminister var (og er?) dead against?

I eliten – både hos politikerne, journalisterne og de intellektuelle – er det blevet et udtryk for professionalisering, når man forstår politik som det reelt praktiseres. "Virkeligheden" siger man – og hylder det, der derude kaldes "det muliges kunst". Men det er sin egen "virkelighed" man beskriver – med de regler, der gælder i Whitehall eller Washington, i Bruxelles eller på Slotsholmen.

Vælgerne er uenige om meget, men mange af dem – blå som røde – ønsker at se dette "system"

erstattet. De ønsker, ganske enkelt, deres virkelighed sat i stedet for politikernes. Står folket så samlet? Overhovedet ikke. "Folket" findes ikke – det er så splittet og polariseret som politikerne – eller rettere: Det er MERE splittet og MERE polariseret, netop fordi politikerne og resten af magteliten, nedenunder deres formelle uenigheder, har udviklet en indforstået opfattelse af "politik" som deres særlige domæne, hvor "magten" skal ligge hos dem, der forstår at administrere den. Det er sådan set det, der er hele problemet: At folket er delt på måder, hvor magthaverne er forenet. At folk er forskellige, og magthaverne ens. Det er derfor, vi har en demokratisk krise.

Hvordan kunne det ske? Fordi:

II. Eliten glemte, at den ikke er alene

Over de sidste 30 år har eliten professionaliseret et billede af samfundet som delt i målgrupper. Det er en tankegang, der kan trække på mange intellektuelle kilder – fra konservatisme til marxisme – men drives stærkest af marketingværktøjer fra erhvervslivet, reklame- og mediebranchen.

Problemet er, at målgrupper ophører med at eksistere, når eliten henvender sig til dem. Når vi akkumulerer vores forbrug og vores verdenssyn, ligner vi "brugere" i "segmenter" med genkendelige præferencer. Men så snart politikerne (eller medieerne) tager ordet og adresserer os – direkte eller indirekte – som medlemmer af "segmenter", stopper den demokratiske samtale. Nu er det ikke argumenter, vi skal overbevises af. Nu er det signaler, der skal sendes, for at aktivere de "identiteter", magthaverne ved (tror) vi lader os styre af. Den demokratiske krise begyndte i det sekund, man begyndte at behandle os som forbrugere af politik, snarere end: Borgere.

Stemte alle de sure, skuffede arbejdsvælgere på Trump? Nej – forbløffende mange gjorde, men en stor del af dem stemte på Hillary – den elitære, arrogante, progressive figur, som de ifølge den simple analyse skulle vende sig hævngherrigt imod. Stemte alle de rige på Hillary? Nej, mange stemte på Trump. Valgte alle de kvinder, Trump så mindeværdigt havde filosofieret over (grab them by the pussy!) ham så fra? Mange gjorde, men en del valgte ham til. Med andre ord: Målgruppetankegangen efterlader hele tiden enorme tomrum – der, hvor vores konkurrerende identiteter kommer i karambolage, eller der, hvor vi rent faktisk beslutter os for at mene noget, fordi vi mener det. Det er præcis derfor, at eliten BÅDE kunne tabe OG blive overrasket over det. Og Trump vandt netop ikke PÅ TRODS af at han ignorerede spillereglerne, men PÅ GRUND af det.

Demokratiet er og bliver en konkurrence – den, der ønsker magten, skal vinde andres tillid. Så snart din modstander bygger en større koalition end dig, har du tabt – den eneste legitimitet du nogensinde opnår, består i de vælgere, du kan samle bag dig. Alt er momentum. Flertallet bestemmer. Og når flertallet flytter sig, er det systemet, der får travlt.

I. Eliten glemmer historien – også sin egen

Over de sidste to år har mange i den gamle elite gentaget, at deres nye rivaler har gjort dem stadig sikrere på deres egne holdninger, som de nu er parat til at kæmpe for med fornyet kraft. Det lyder, som om modstanden betyder, at man står fast. Men det er slet, slet ikke tilfældet. Både Brexit og Trumps sejr HAR skubbet til holdningerne i eliten – dels, fordi man skal ud at kæmpe om vælgerne i et landskab, der er helt anderledes end man havde troet (og man vil gerne overleve). Dels, fordi eliten SELV var – og er – reelt i tvivl om mange af de store dilemmaer, vores samfund står overfor.

Tænk engang: Eliten er i tvivl. Har den lov at være det? Ja og nej. Der er en fed og en ufed måde at være i tvivl på. Når man er i tvivl, fordi man er vidende, reflekteret og oprigtig, er det smukt. Når man er i tvivl, fordi man er bange for at tage fejl, er det et problem. Når man påtager sig at ville være magthaver, er det en opgave, der skal udføres – præcis som lægen, sosu'en, politimanden, læreren, der også lever af at træffe beslutninger i situationer, hvor der skal handles hurtigt. Hvis ikke politikerne påtager sig opgaven – at formulere klare idéer, som andre kan forholde sig til – bryder demokratiet ned, ikke, som T.S. Eliot ville have sagt, med et brag men med en klynken. Magten bliver hjemløs – men det er den ikke længe. For når de etablerede politikere ikke tør adressere de store dilemmaer, vil andre træde ind i deres sted. Og så er det, at braget kommer.

I 1990erne skete der noget med den vestlige verdens selvopfattelse, vi endnu ikke har erkendt. Det er på tide nu. I 1945 var historien blevet nulstillet: Læren af Anden Verdenskrig var, at modernitet ikke var nogen garanti mod ondskab (nogle mente: Tværtimod) – efter at Europa, to gange på tredive år, havde forsøgt at tilintetgøre sig selv og rive planeten med ud i intetheden. Var atombomben blevet opfundet et par år tidligere, havde Hitler åbnet portene til helvede. Som det faldt, fik politikerne i 1940erne og 1950erne lov til at genopbygge Vesteuropa (og dermed 'vesten') i hovedstæder, hvor bombekraterne var vigtigere politiske institutioner end parlamentsbygningerne. Europa blev genopfundet på et værdigrundlag, der bestod af én og kun én ting: Risikoen for, at vi selv ville kunne finde på genoptage udslettelsen af menneskeheden. Holocaust.

I 1945 var lektien, at verdenshistorien IKKE var givet på forhånd: Ondskaben kunne have vundet. I 1989 blev lektien den omvendte: Se, hvor meget ret vi har.

Det var et kulturhistorisk skifte, der var langt mere grundlæggende end vi har forstået. Den vestlige verden svingede – fra at være baseret på skepsis overfor sig selv, til en tro på sin egen ufejlbarlighed. Fra 1989 til 2001 blev historiens kompleksitet glemt, og da den meldte sig igen 11. september, konkluderede vi igen, som i 1989, at vores EGEN historie var simpel, og heldigvis udgjorde et nådigt helle i et kaotisk verden.

Siden har eliten levet som i 1990erne, måske mere af gammel vane end af egentlig overbevisning. Gennem terrorismen, krigene, integrationsproblemerne, finanskrisen, det arabiske forår og klimaproblemernes acceleration formåede man at fastholde magten og forsvare sin selvforståelse. Det kunne sagtens være gået anderledes: Havde Storbritannien og USA haft et parlamentarisk system med en spærregrænse som den danske, ville UKIP, Bernie Sanders' lejr og Tea Party-bevægelsen for længst være blevet stærke politiske partier, en del af normalbilledet.

Hvad så nu? Dem, der tror, at tingene nu afgøres én gang for alle af et principielt showdown mellem folk og elite tager fejl: Dels fordi hverken eliten eller folket står samlet – de er ikke varige og stabile kategorier. Og dels fordi det nødvendigvis er en kamp, der på forhånd er afgjort til folkets fordel. For de gamle magthavere, der ønsker at forblive relevante, starter erkendelsen med forståelsen af dét. Den, der vil beholde sin magt, skal begynde at tage ansvaret alvorligt. Det gælder politikerne og det gælder medierne – og alle andre, der gerne vil gøre krav på autoritet. I demokratiet tilhører magten kun den, som andre viser tillid. Hvem fortjener den?

Forfatteren (1975) er student fra UWC Hong Kong, uddannet fra Universitetet i Oxford, tv-vært for DR (siden 2004) og udgiver af RÆSON – www.raeson.dk – siden 2002